

УДК 342.9: 347.961

Розсоха С. С.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НОТАРІУСА В АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У статті визначено особливості правового статусу нотаріуса в адміністративних правовідносинах, які є характерними ознаками нотаріуса як суб'єкта, що діє від імені держави. Встановлено, що нотаріус має адміністративно-правовий статус, адже наділений функціями держави щодо легітимізації відносин у суспільстві; нотаріус постійно вступає в публічні правовідносини, при цьому не входить до жодної з гілок влади; правосуб'єктність нотаріусів (як державних, так і приватних) виникає внаслідок діяльності публічної адміністрації (Міністерства юстиції України, що є основним суб'єктом регулювання процедури надання права на зайняття нотаріальної діяльності); засади функціонування та реформування нотаріату визначаються органами державної влади.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, механізм, Міністерство юстиції України, норми права, Нотаріальна палата України, нотаріат, нотаріус, принципи, статус.

The article defines the peculiarities of the legal status of a notary in administrative legal relations, which are characteristic features of a notary, as a subject acting on behalf of the state. It is established that the notary has administrative and legal status, because: the notary is endowed with the functions of the state to legitimize relations in society; a notary constantly enters into a public legal relationship, and does not belong to any of the branches of government; the legal personality of notaries (both public and private) arises from the activities of the public administration (the Ministry of Justice of Ukraine, which is the main subject of regulation of the procedure for granting the right to engage in notarial activities); the principles of functioning and

reform of the notary are determined by the state authorities.

***Key words:** administrative and legal support, mechanism, Ministry of Justice of Ukraine, norms of law, Notary Chamber of Ukraine, notary, principles, status.*

Вступ. Сучасний стан та бурхливий розвиток економічних процесів вимагає чіткого віддзеркалення цих процесів у нормативно-правових актах держави. Динамізм ринкових відносин, різноманітність способів придбання та відчуження власності, постійні зміни в законодавстві, що врегульовує цю сферу, зумовили потребу забезпечення державою легітимності та стабільності обігу нерухомого майна [10, с. 8].

Важливу роль у легітимності майна має нотаріат як інститут, що надає відносинам власності правову захищеність. Нотаріус, хоч не є публічною особою, але виконує свої повноваження від імені держави, тому безумовно вступає в різні адміністративні правовідносини. Крім того держава здійснює адміністративне забезпечення інституту нотаріату з метою його ефективного функціонування в суспільстві.

Таким чином, оскільки нотаріус діє від імені держави та виконує правові функції держави щодо захисту права власності особи, особливості правового статусу нотаріуса в адміністративних правовідносинах є актуальною площиною для наукового дослідження.

До розкриття забезпечення нотаріальної діяльності в Україні звертали свою увагу такі вчені, як Т. Білоус, М. Глобінець, А. Гуледза, Г. Гулевська, Н. Гриців, Л. Данюк, А. Денисова, М. Долинська, К. Досінчук, Н. Ільєва, Е. Женеску, Д. Журавльов, Н. Карнарук, У. Кінаш, С. Ковальчук, І. Когутич, О. Красногор, Т. Курило, О. Мартинюк, І. Орловська, У. Палієнко, В. Тищенко, К. Чижмарь, В. Черниш, О. Чудний, К. Федорова та інші.

Однак, враховуючи чинні проблеми, які виникають у нотаріаті внаслідок неналежного адміністративно-правового забезпечення, дослідження цієї проблематики є надзвичайно важливим для виконання функцій нотаріату в українському суспільстві.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб внаслідок розкриття особливостей застосування норм права, аналізу

позицій вчених- юристів та практики нотаріату визначити особливості правового статусу нотаріуса в адміністративних правовідносинах.

Результати дослідження. Провідне місце в системі нотаріальної діяльності належить нотаріусу, який безпосередньо забезпечує здійснення суспільно корисних дій, надає фізичним і юридичним особам різноманітні юридичні сервісні послуги. Для забезпечення високої якості надання таких послуг нотаріус має відповідати відповідним вимогам. Правовий статус нотаріуса є комплексним інститутом юриспруденції, він визнається нормами цивільного, адміністративного, фінансового, податкового, муніципального права. При цьому вагома частина правового статусу нотаріуса врегульовується адміністративним правом [7, с. 355-358].

Нотаріус в Україні має загальний і спеціальний правовий статус. Загальний правовий статус похідний від конституційного і властивий кожному громадянину, а спеціальний правовий статус виникає з моменту призначення на посаду. Установивши потрібну структуру нотаріату (маються на увазі державний і приватний нотаріус, а також посадові особи, які мають право вчиняти нотаріальні дії), законодавець визначив деякі особливості правового статусу кожного з них [4, с. 35-39].

Щодо конституційного статусу нотаріуса, то нотаріат не входить до жодної з гілок державної влади та не є організаційно-державним органом, однак, як переконує К. Чижмарь, в окремих випадках інститут нотаріату та його представники мають право за спеціальним дорученням держави здійснювати окремі функції держави. Таким чином, нотаріат становить недержавний інститут, якому відповідно до законодавства України делеговано окремі повноваження держави щодо здійснення однієї з найважливіших державних функцій – захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб. Іншими словами, нотаріус наділений повноваженнями державновладного характеру та за своєю діяльністю реалізує публічну владу держави. Тобто в процесі виконання делегованих державних функцій нотаріат дорівнюється за правовим статусом до органів держави [11, с. 58-63].

Отже, варто погодитися з тим, що нотаріус має подвійну юридичну природу правового статусу: загальний походить з конституційних норм, відповідно до яких нотаріат не входить до жодної з гілок влади та є самостійним, незалежним інститутом, що наділений зі сторони держави певними функціями; та спеціальний, який визначається нормами права у сфері нотаріату та розкриває особливості вступу нотаріуса в різні правовідносини, зокрема адміністративні.

Щодо адміністративного статусу, то варто розпочати з того, що специфіка соціального управління нотаріатом полягає в існуванні трьох його видів – державного, громадського, комунального. Державне управління здійснюється Міністерством юстиції, Головним управлінням юстиції Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, управлінням юстиції в областях, містах Києві та Севастополі (їхніми посадовими особами), а також іншими державними органами в межах виконання внутрішньо- організаційної функції кадрового забезпечення. Останнє стосується й комунального управління. Громадське управління здійснюється Українською нотаріальною палатою як добровільним громадським об'єднанням нотаріусів. Державне управління стосується цілеспрямованого впливу безпосередньо на його об'єкти за допомогою методів управління, що упорядковують діяльність об'єктів. Державне регулювання нотаріату більш пов'язане із впливом на середовище функціонування нотаріату [2, с. 7-9].

Державне управління нотаріатом стосується цілеспрямованого впливу безпосередньо на об'єкти управління, використання його методів, що упорядковують діяльність об'єктів. Такими методами можуть бути не лише переконування та примус, а й ті, що реалізуються у формі імперативних приписів: обов'язковість або заборона вчинення певних дій; реєстраційні дії; контроль і нагляд тощо [1, с. 298]. Державне регулювання нотаріату у свою чергу не так впливає на об'єкти управління, як на середовище функціонування нотаріату. Це стосується, наприклад, визначення напрямків реформування, установлення умов та обсягів фінансування

нотаріальної діяльності тощо. Згідно з ч. 1 ст. 1 Закону «Про нотаріат» державне регулювання нотаріальної діяльності полягає зокрема в установленні порядку допуску громадян до її здійснення, зупинення і припинення приватної нотаріальної практики, порядку вчинення нотаріальних дій; визначенні органів та осіб, які здійснюють контроль за організацією нотаріальної діяльності в Україні, перевірки виконання нотаріусами правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита тощо [8]. Отже, законодавець фактично включає до державного регулювання нотаріальної діяльності й державне управління нею. Так, з позицій адміністративно-правової доктрини, під державним управлінням нотаріальною діяльністю Л. Данюк розуміє застосування заходів щодо зупинення і припинення приватної нотаріальної практики, здійснення перевірок та контролю за організацією діяльності нотаріусів і виконанням ними правил нотаріального діловодства [2, с. 7-9].

В. Юрах визначив, що нотаріус в Україні наділений особливим статусом у системі публічних відносин. Фактично не будучи суб'єктом адміністративного права, нотаріус реалізовує низку публічних функцій у сферах державно-правового регулювання. Відповідно для комплексного розуміння всіх аспектів публічної діяльності нотаріуса визначений напрямок дослідження потребує подальшого розвитку [12, с. 151-155].

Під публічно-правовим статусом нотаріату України Н. Ільєва розуміє його положення в ієрархії органів публічної адміністрації, яке створює умови для забезпечення спроможності органами нотаріату своїми діями (актами) породжувати, змінювати або припиняти певні правовідносини у зв'язку з учиненням нотаріальних дій. До структури публічно-правового статусу нотаріату вчена відносить такі елементи: 1) мета, завдання, функції, 2) компетенція, 3) організація діяльності, 4) юридична відповідальність органів нотаріату [5, с. 152-156].

С. Фурса скептично ставиться до пропозиції наділення нотаріусів повноваженнями діяти від імені держави, адже, на її думку, хоча нотаріальна діяльність зумовлена виконанням функцій держави, але недоцільно надавати нотаріусам право діяти від імені держави [9, с.

128- 132].

В. Комаров переконує, що приватний нотаріус володіє державно-владним характером, зачіпає найбільш важливі права та законні інтереси громадян та організацій. Учений вважає, що в діяльності нотаріуса особливо важливими є два аспекти: з одного боку, він здійснює свою діяльність від імені держави, яка делегує нотаріусу спеціальні повноваження і наділяє його низкою прав та обов'язків; з іншого – нотаріус не отримує заробітної плати з бюджету, не перебуває у штаті державного апарату й організує свою діяльність самостійно: орендує або придбаває приміщення, обладнання нотаріальної контори, наймає працівників та оплачує їхню працю тощо [6, с. 115].

Таким чином, позиції вчених щодо сутності правового статусу нотаріуса відрізняються: деякі з науковців не вважають, що нотаріус має адміністративно-правовий статус, однак більшість учених (позиції яких ми підтримуємо) вказують, що оскільки нотаріус виконує функції від імені держави, присутність адміністративно-правових відносин у цій площині є невід'ємною частиною функціонування усього нотаріату в суспільстві.

Аналіз правового статусу нотаріуса в адміністративних правовідносинах дозволив У. Палієнко зробити такі висновки щодо адміністративно-правовий статус нотаріуса, зокрема: 1) є складовою загального юридичного статусу нотаріусу; 2) відображає його публічне становище у суспільстві; 3) складається з встановлених законодавством України обов'язків та прав у сукупності з обсягом та характером правосуб'єктності; 4) нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 5) до основних публічних обов'язків нотаріуса належать вимоги здійснювати свої професійні обов'язки суворо відповідно до законодавства та присяги; сприяти фізичним і юридичним особам у

здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки; зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з учиненням нотаріальних дій; відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству; надавати документи, інформацію й пояснення на вимогу контролюючих органів; б) нотаріус має право витребувати від фізичних і юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру [7, с. 355-358].

Безумовно, адміністративні правовідносини виникають також у сфері діяльності державних нотаріусів. На думку М. Долинської, особливості здійснення нотаріальної діяльності державними нотаріусами полягають у тому, що юридичною особою є державна нотаріальна контора, а не державний нотаріус; завідувач державною нотаріальною конторою, а також державний нотаріус є представниками державної нотаріальної контори; державна нотаріальна контора створюється, діє та фінансується за рахунок держави, а завідувач конторою та нотаріус є її штатними одиницями; завідувач конторою, державний нотаріус перебувають у трудових правовідносинах із державним органом, а в частині оплати праці та пенсійного забезпечення прирівнюються до державних службовців; нотаріус підконтрольний управлінню юстиції (державному органу) і не несе самостійної відповідальності за результати здійснюваної ним нотаріальної діяльності; Міністерство юстиції України, головні управління юстиції в областях, місті Києві проводять перевірку організації роботи державних нотаріальних контор, державних нотаріальних архівів згідно Закону України «Про нотаріат»; державний нотаріус вчиняє нотаріальні дії як нотаріус державної нотаріальної контори, використовуючи при цьому печатку нотаріальної контори із зображенням Державного герба України, найменуванням державної нотаріальної контори і відповідним номером [3, с. 108-114; 8].

Висновки. Особливості правового статусу нотаріуса в

адміністративних правовідносинах полягають у тому, що він: 1) наділений функціями держави щодо легітимізації відносин у суспільстві; 2) нотаріус постійно вступає в публічні правовідносини, при цьому не входить до жодної з гілок влади; 3) правосуб'єктність нотаріусів (як державних, так і приватних) виникає внаслідок діяльності публічної адміністрації (Міністерства юстиції України, що є основним суб'єктом регулювання процедури надання права на зайняття нотаріальної діяльності); 4) діяльність державних нотаріусів визначається нормами нотаріального та адміністративного права; 5) обсяг фінансування нотаріальної діяльності встановлюється як приватними нотаріусами самостійно, так і органами державної влади; 6) засади функціонування та реформування нотаріату визначаються органами державної влади.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: Підручн.: У 2-х т. Т. 1. Загальна частина. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. 592 с.
2. Данюк Л. Статус нотаріату у сфері соціального управління. Віче. 2010. № 2. С. 7-9.
3. Долинська М. С. Деякі аспекти правового статусу державного нотаріуса. Форум права. 2014. № 2. С. 108–114.
4. Ільєва Н. В. Публічно-правовий статус нотаріуса та інших суб'єктів нотаріального процесу в Україні. Правова держава. 2016. № 23. С. 35-39.
5. Ільєва Н. В. Щодо визначення правового статусу нотаріату в Україні. Форум права. 2010. № 3. С. 152-156.
6. Комаров В. В. Нотаріат в Україні : підруч. К. : Юрінком Інтер, 2006. 320 с.
7. Палієнко У. О. Адміністративно-правовий статус нотаріуса в Україні. Форум права. 2010. № 2. С. 355-358.
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.
9. Фурса С. Я. Нотаріальний процес: Теоретичні основи.

Київ: Істина, 2002. 320 с.

10. Чижмарь К. І. Правовий статус нотаріуса у процесі державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень за законодавством України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 9. С. 7-15.

11. Чижмарь К. Конституційно-правовий статус нотаріату на сучасному етапі розвитку держави: теоретичний аспект. Юридичний вісник. 2014. № 4. С. 58-63.

12. Юрах В. Правовий статус нотаріуса у відносинах публічного характеру. Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право. 2017. Вип. 1. С. 151-155.